

AUGUSTINUS'UN *DE DIALECTICA* ADLI ESERİNİN DİL FELSEFESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Özden ÖZKAYA DEMİRHAN*

ÖZ

Augustinus, Batı felsefesi ve Hristiyan teolojisi üzerinde büyük etkisi olan filozoflardan biridir. Döneminde pek çok konuya dair düşünce üretmiştir ve dil felsefesi de bu konulardandır. O, şu iki nedenle dil felsefesiyle ilgilenmiştir: Epistemolojik gereksinim ve teolojik kaygılar. Augustinus'ta dil felsefesi genel olarak, Tanrı'yı ve kutsal gerçekleri ifade etmenin bir aracı olarak dil üzerine düşünmedir. Kutsal metinlerin doğru yorumlanması, Hristiyan öğretilerinin doğru anlaşılmasını sağlar. Dilin sınırları ve yanlış anlamalara yol açabilme potansiyeli, bilginin doğruluğu ve geçerliliği konularında önemli sorular doğurur. Dil ve düşünce arasındaki ilişki, düşüncelerimizi dil aracılığıyla ifade ederken aynı zamanda dilin düşüncelerimizi nasıl etkilediğini gösterir. Ayrıca dilin ifade etme ve anlama işlevlerinin, insanın dünyayı algılaması ve düşünmesi açısından kritik olduğunu da vurgular. Augustinus "De Dialectica" adlı eserinde, dilin doğası, işlevi ve gerçeklikle ilişkisini derinlemesine incelenir. Bu eserde Augustinus, dili her yönüyle ele almaya çalışır; kelimeleri basit ve bileşik olarak sınıflandırır, cümleleri de doğruluk değeri alan ve almayanlar olarak ayırır. Kelimelerin kökeni, etkisi, çekimi ve dizilişi üzerine düşünceler sunar. Dilin mantık ve akıl yürütmedeki rolünü vurgular, hitabet ve diyalektiği birbirinden ayırır. Bu çalışmada Augustinus'un *De Dialectica* eseri dil felsefesi açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Augustinus, dil felsefesi, Orta çağ felsefesi, diyalektik, gramer, kelime

AN ANALYSIS OF AUGUSTINE'S *DE DIALECTICA* FROM THE PERSPECTIVE OF THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE

ABSTRACT

Augustine is one of the philosophers who have had a significant impact on Western philosophy and Christian theology. He produced thoughts on many subjects during his time, and the philosophy of language was among these subjects. He was engaged with the philosophy of language for two primary reasons: epistemological necessity and theological concerns. In Augustine's framework, the philosophy of language is predominantly an exploration of language as a vehicle for articulating God and conveying sacred truths. The correct interpretation of holy texts ensures the proper understanding of Christian teachings. The limitations of language and its potential to cause misunderstandings raise significant questions regarding the accuracy and validity of knowledge. The relationship between language and thought shows how our thoughts are expressed through language and how language affects our thoughts. Additionally, he emphasizes that the functions of expression and comprehension in language are critical for human perception and thinking about the world. In his work "De Dialectica," Augustine deeply examines language's nature, function, and relationship with reality. In this work, Augustine tries to address every aspect of language; he classifies words as simple and compound, and sentences as those that have a truth value and those that do not. He presents thoughts on the origin, effect, declension, and arrangement of words. He emphasizes the role of language in logic and reasoning, distinguishing between rhetoric and dialectic. This study will examine Augustine's work *De Dialectica* from the perspective of the philosophy of language.

Keywords: Augustine, philosophy of language, medieval philosophy, dialectic, grammar, word

* Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-8667-2657

E-posta: ozden.ozkaya@ihu.edu.tr. İstanbul/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 27.06.2024

Makalenin kabul tarihi: 26.10.2024

Submission Date: 27 June 2024

Approval Date: 26 October 2024

Augustinus, Batı felsefesi ve Hristiyan teolojisinde önemli bir filozof olarak Platoncu düşünceyi temel almış ve Thomas Aquinas'a kadar uzanan Hristiyan teolojisinin kurucularından biri olmuştur. Kötülük problemine yönelik özgün bir çözüm sunmuş; zamanın objektifliği ve bilincin sübjektif doğası üzerine derinlemesine düşünceler geliştirmiştir. İrade ve özgürlük kavramlarını psikolojik ve antropolojik bir zeminde ele alarak, Tanrısal determinizm ile insan özgürlüğü arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu katkıları, onun felsefi ve teolojik düşüncesinin temel taşlarını oluşturmuş ve Batı düşüncesinde kalıcı bir etki yaratmıştır. Çalışmaları, Orta Çağ felsefesinin ve Batı düşüncesinin gelişiminde merkezi bir rol oynamış ve sonraki yüzyıllarda birçok filozof ve teolog için temel bir referans noktası olmuştur. Her ne kadar Augustinus kendisini bir filozoftan öte bir teolog olarak görse de felsefi bir sistem geliştirmiştir ve her sistem filozofu gibi felsefenin her alanıyla ilgilenmiştir.

130

Augustinus'a göre dil, düşünceyi ifade etme ve iletişim kurmanın aracıdır ve dilin temel işlevi anlam ifade etmektir. Augustinus bunun yanı sıra dilin sadece fonetik ve fiziksel bir ifade aracı olmadığını, aynı zamanda kullanılan kelimeler aracılığıyla düşünceyi de şekillendiren bir araç olduğunu savunur. Augustinus, dilin iki ana işlevini vurgular: ifade etme ve anlama. Dil, düşünceleri ifade etmek için kullanıldığı gibi, aynı zamanda düşünceleri anlamak için de gereklidir. Ona göre, dilin anlama işlevi, insanın dünyayı algılaması ve düşünmesi için temel bir öneme sahiptir. Augustinus'un dil felsefesi sadece dilin iletişim aracı olarak işlevine odaklanmaz; aynı zamanda dilin metafiziksel ve epistemolojik boyutlarını da ele alır. Dil, gerçekliği anlama ve yorumlama şeklimizi etkiler. Bu nedenle, dilin doğası ve kullanımı, bilginin doğası ve sınırlarıyla yakından ilişkilidir.¹ Düşüncelerimizi dil aracılığıyla ifade ederiz, fakat aynı zamanda dilin kendisi düşüncelerimizin yapısını ve içeriğini etkiler. Dil ve düşünce arasındaki bu ilişki, insanın düşünsel faaliyetlerini ve bilinç durumunu anlamak için önemlidir. Augustinus, dilin düşünceyi nasıl yapılandırdığını ve düşüncelerimizi nasıl etkilediğini inceleyerek, insan zihninin işleyişini daha iyi anlamaya çalışır. Dil, çok katmanlı ve çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Kelimeler ve ifadeler, bağlamlarına ve kullanımlarına göre farklı anlamlar taşıyabilir. Aynı zamanda, bilginin nasıl elde edildiği ve iletildiği konusunda dil, bilgi aktarımında merkezi bir rol oynar, ancak dilin sınırlamaları ve yanlış anlamalara yol açabilme potansiyeli, bilginin doğruluğu ve geçerliliği

¹ Augustinus, *De Magistro*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, 10-11 bölümler.

konularında önemli sorular ortaya çıkarır. Augustinus, dilin sınırlarını ve potansiyel yanlış anlamaları analiz ederek, doğru bilginin nasıl elde edilebileceğini ve iletilebileceğini anlamaya çalışır. Augustinus, anlamın doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanmasının önemini vurgular. Özellikle Kutsal metinlerin doğru yorumlanması, Hristiyan öğretisinin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu nedenle, dilin çok anlamlılığı ve yorumlama süreçleri üzerine düşünmek, onun için büyük bir önem taşır. Dilin doğru kullanımı, Tanrı'nın mesajının ve öğretisinin doğru bir şekilde aktarılmasını sağlar.

Augustinus'un dil felsefesiyle ilgilenmesi teolojik bir temele sahip olduğunu için, dil konusundaki görüşleri ağırlıklı olarak *De Dialectica*'da yer alsada filozof yeri geldikçe ve konu gerektirdiği ölçüde diğer eserlerinde de dil konusuna değinmiştir. Örneğin *Confessiones*² (İtiraflar) Augustinus'un Tanrı'ya hitaben yazdığı, kendi yaşamını, düşüncelerini ve inançlarını sorguladığı otobiyografi niteliğinde bir eser olmasına rağmen içerisinde dil felsefesine dair konulara da değinmiştir. *Confessiones*'te Augustinus, dilin doğası ve sınırlamaları üzerine düşüncelerini paylaşır ve dilin, Tanrı'yı ve manevi gerçeklikleri ifade etmede yetersiz kaldığını sıklıkla vurgular. Bu durum, Tanrı'nın mutlak bilgeligi ve insanın sınırlı anlayışı arasındaki farkı ortaya koyar. Augustinus, dilin insan düşüncesini yapılandırdığını ve dil olmadan düşüncelerin tam olarak şekillenemeyeceğini savunur.³ Bunun yanı sıra Augustinus'un doğrudan dil konusunu işlediği eserleri de vardır. Hristiyan öğretilerini anlama ve öğretme konusunda kılavuz niteliğinde olan *De Doctrina Christiana* (Hristiyan Doktrini Üzerine), dil aracılığıyla bilginin nasıl iletildiği ve öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini incelediği *De Magistro* (Öğretmen Üzerine) ve doğrudan dili incelediği *De Dialectica* (Diyalektik Üzerine) eserlerinde dil temel bir sorun olarak ele alınır. *De Doctrina Christiana*'da Augustinus, dilin işaretler aracılığıyla anlam taşıyan ve ileten bir sistem olduğunu, bu sistemin Hristiyan öğretisinin doğru anlaşılması için kritik olduğunu, ancak dilin sınırları nedeniyle yoruma ihtiyaç duyulduğunu savunur. *De Magistro*'da ise dilin bilgi aktarmadaki rolü ve sınırları, içsel öğretmen kavramı, dil ve düşünce ilişkisi ve anlamın yorumu gibi konular üzerine derinlemesine bir tartışma sunar. Augustinus, dilin önemli bir iletişim aracı olduğunu kabul eder, ancak dilin sınırları ve içsel bilgi kaynağının üstünlüğünü vurgular. Bu eser, Augustinus'un dilin doğası ve işlevi hakkındaki

² Eser başlıklarının çevirisi çevirmene göre değişebileceği için metin içerisinde orijinal adlarıyla kullanılmıştır.

³ Augustinus, *Confessiones*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, I.6.10-I.8.13

düşüncelerini anlamak için temel bir kaynaktır. *De Dialectica* adlı eserinde ise dilin doğasını, işlevini ele alır ve dilin mantık, anlam ve iletişim bağlamındaki rolü üzerine odaklanır. Bu eser, dilin mantıksal analizini yaparak, doğru düşünme ve akıl yürütme süreçlerinde nasıl işlev gördüğünü ele alır. Bu görüşler, Augustinus'un dil felsefesinin temel taşlarını oluşturur.

Augustinus'un bütün çabası Kutsal Kitap'tan hareketle yaratılışı anlamaktır. Kutsal Kitap'ı anlamak için de önce dille uğraşmıştır. *De Dialectica*, bu araştırmanın en başında olması açısından önemli bir yere sahiptir. Augustinus'un *De Dialectica* eseri, dilin bilgi edinme sürecindeki rolünü ve dilin doğasıyla gerçeklik arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceler. Bu eser, Orta Çağ düşünce geleneğinde dil felsefesinin temel metinlerinden biri olarak kabul edilir ve Augustinus'un dil felsefesine ilişkin önemli katkılar içerir. Augustinus *De Dialectica*'yı 387 yılı civarında aslında oğlunu eğitmek amacıyla yazmıştır. Kitap ilk bakışta mantık kitabı gibi görünse de temel konusu dildir ve 20 sayfa civarındadır.⁴ *Retractationes*'te (İncelemeler) kendisi kitabı hiçbir zaman bitiremediğini ve elindeki tek yazıyı da kaybettiğini söyler.⁵ Yakın zamanda bulunan ve şu an *De Dialectica* olarak adlandırılan bu kitabın ona ait olduğu daha sonraki yıllarda kesinlik kazanmıştır.⁶ Kitabın adı ve başlangıç cümlesi her ne kadar mantık kitabı olarak görülmesine sebep olsa da aslında bugün mantık olarak bildiğimiz konuları içermez, dil üzerine pek çok konuya sahiptir.

Kitap, "diyalektik, iyi tartışma sanatıdır" cümlesiyle başlar ve "biz her zaman kelimeleri kullanarak tartışırız" diye devam eder.⁷ Burada Augustinus doğrudan dili sınıflamaya başlar ve ilk önce kelimeleri sınıflara ayırır. Öncelikle basit ve birleşik kelimeleri açıklar. Basit kelimeler söylendiğinde tek bir şey düşünmemizi sağlayan kelimelerdir. Örnek olarak insan (*homo*), at (*equus*) gibi isimleri verir ve yanına düşünür (*disputat*) ve koşar (*currit*) fiillerini ekler. Düşünür kelimesi iki elementten oluşmasına rağmen basittir fakat yine aynı şekilde konuşurum (*loquor*) iki elementten oluşur fakat bu kelime bileşiktir. Bunun nedeni olarak şunu gösterir: Düşünür dendiğinde aklımıza o eylemi kimin yaptığı gelmez fakat konuşurum dendiği zaman eylemin yanı sıra onu yapan da

⁴ Augustinus, *De Dialectica*, Çeviren: B. Darrell Jackson, Dordrecht-Boston: D. Reidel Publishing Company, 1975

⁵ Augustinus, *Retractationes*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, I.6.

⁶ B. Darrell Jackson, *The Theory of Signs in St. Augustine's De Doctrina Christiana*, Revue d'Études Augustiniennes Et Patristiques, vol. 15, issue 1-2, Paris, 1969, s. 10.

⁷ Augustinus, *De Dialectica*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, I, (5)

düşünülür.⁸ Bu nedenle birinci ve ikinci şahıs çekimleri her zaman bileşiktir, ancak üçüncü şahıs çekimi yalnızca eylemin kendisini düşündüğü için basittir. Böylece basit ve bileşik kelimelerin ayrımını nasıl düşündüğümüz üzerinden yapar.

Augustinus kelimeleri basit bileşik olarak ayırmanın yanı sıra, kelimeleri bir de cümle kuranlar ve kurmayanlar diye ikiye ayırır.⁹ “Adam dağa doğru hızlı hızlı yürüyor” cümlesine baktığımızda “yürüyor” tek başına cümle kurabilse de “adam dağa doğru hızlı hızlı” ifadesi bileşik olsa da ifade bir betim olmadığından sözce oluşturamaz. Aynı şekilde cümleleri de ikiye ayırır; doğruluk değeri alanlar ve doğruluk değeri almayanlar. Bunların birincisine “herkes yürüyor” ya da “herkes yürümüyor” cümleleri örnek gösterilebilir. Bunların doğru ya da yanlış olduğu söylenebilir. Doğruluk değeri almayanlar ise dilek ve emir kipleridir; örneğin “eve git” veya “Tanrılar o adamı mahvetsin” cümlelerine karşı çıkmak ya da desteklemek mümkün olmadığından sorusu da olmaz, çünkü eylemi talep etmenin doğruluk ya da yanlışlık değeri yoktur. Augustinus yargı belirtmeyen bu tür cümleleri bu kadar açıklayıp kenara bırakır.

133

Augustinus daha sonra yargıda bulunan cümleleri tekrar basit ve bileşik olarak ikiye ayırır. Basit cümleler $f(x)$ formunda cümlelerdir ve örnek olarak “adam yürür” cümlesi gösterilebilir. Bileşik cümleler ise “eğer yürürse, hareket eder” tarzında, yargıya diğer bir cümleyle bağlantısı sonucunda varılan cümlelerdir. Yargıda sonuca varmak için bağlı olduğu cümleye bakmamız gerekir. Örneğin “adam yürür” cümlesi basit bir cümledir. Bunun doğru olduğunu kabul ettiğimizi varsayalım. Daha sonra bu basit cümleye “yürüyen, hareket eder” gibi bir şart da eklenebilir. Bu ikisinin doğruluğunu kabul ettiğimiz zaman aralarında bir bağlantı oluşmuş olur ve bunu belirtsek de belirtmesek de kabul etmek zorunda kaldığımız bir sonuç ortaya çıkar: O halde adam hareket eder.¹⁰ Augustinus burada tündengelimli akıl yürütmeden bahseder. Kitapta üç bölüm boyunca Augustinus önce kelimelerin, sonra da cümlelerin açıklamalarını yapar. Bunları anlatmasının amacı diyalektiği anlatmadan önce onun bütün parçalarını baştan açıklamaktır. Augustinus’un tarzı diğer eserlerinde de genelde bu şekildedir, önce anlatmak istediği esas konunun parçalarını tek tek açıklayıp en son hepsini esas konuda birleştirir. Bunları açıkladıktan sonra nihayet diyalektiğin parçalarını açıklamaya geçer.

⁸ Augustinus, *De Dialectica*, I.(5)

⁹ Augustinus, *De Dialectica*, II. (5)

¹⁰ Augustinus, *De Dialectica*, III. (6)

Augustinus burada diyalektiği basit ve bileşik kısımları olmak üzere ikiye ayırır. Basit dediği kısım, diyalektiğin ham maddesi olarak gördüğü kısımdır ve basit kelimelerle ilgili olan bu kısma adlandırma (*de loquendo*) der. Bileşik olan kısım, üç temel kategoriye ayrılmaktadır: birincisi, herhangi bir tartışmaya mahal vermeden yalnızca bir durumu ifade etme (*de eloquendo*); ikincisi, basit cümleler çerçevesinde yargı bildiren iddiada bulunma (*de proloquendo*); son olarak ise, cümleler arasında bağlantılar kurarak bir sonuca ulaşmayı amaçlayan yargısal değerlendirme (*de proloquiorum summa*) yani sonuç aşaması.¹¹ Özellikle son kısım, bir ifadenin sonucuna varma anlamına gelir. Yani bir ifadeye dayanarak bir sonuca ulaşma veya bir ifadenin önerdiği şeylerden çıkarımlar yapma anlamına gelir. Bu ifade, bir argümanı veya bir iddiayı değerlendirirken kullanılabilir ve aslında dilin Augustinus'a göre amacını yerine getirdiği yerdir. Augustinus bunlardan kısaca bahsettikten sonra, bu konuyu tek tek ele alacağını söyleyip gösterge teorisini açıklamaya geçer, ancak kitap tamamlanmadan kaybolduğu için bu konu burada söyledikleri kadarıyla kalır.

134

Augustinus daha sonra kelimenin tanımına geçer ve kelimeyi sesle ilişkilendirir:

“Verbum est uniuscuiusque rei signum, quod ab audiente possit intellegi, a loquente prolatum. Res estl quidquid vel sentitur vel intellegitur vel latet. Signum est quod et se ipsum sensui et praeter se aliquidl animo ostendit. Loqui est articulata voce signum dare. Articulatam autem dico quae comprehendi litteris potest.”

“Kelime, konuşmacı tarafından dile getirilen ve dinleyici tarafından anlaşılın herhangi bir şeyin göstergesi olabilir. Bu şey, hissedilen, anlaşılın ya da gizli olan herhangi bir şey olabilir. Gösterge, kendisi hissedilen ve zihne kendisinin ötesinde bir şeyi belirten bir şeydir. Konuşmak, açık bir ifadeyle gösterge sunmaktır. Açık bir ifade derken harflerle ifade edilebilen söylemi kastediyorum.”¹²

Dolayısıyla konuşmak gösterge sunmaktır ve bu gösterge harflerden oluşan tarzda bir işarettir. Augustinus her kelimenin ses çıkardığını söyler. Bu durum yalnızca konuşma için değil, yazılı kelimeler için de geçerlidir. Augustinus'a göre yazılı bir kelimeyi gördüğümüzde, onun zihnimizde tutulan sesini anımsarız. Burada kelimeyi zihnimizde sesiyle tutuyor olduğumuzu

¹¹ Augustinus, *De Dialectica*, IV. (7)

¹² Augustinus, *De Dialectica*, V. (7). Aksi belirtilmediği müddetçe çeviriler bana aittir.

söyleyerek sese vurgu yapması kelimelerin konuşma ile var olmasıyla ilgilidir. Augustinus'a göre yalnızca yazılı olan işaretler kelime değildirler. Kelimelerin konuşulması, iki insan arasında iletişim amacıyla kullanılması gerekir. Örneğin yazı içerisinde bir şekil gördüğümüzde o şeklin kelimesi bizim zihnimizde sesiyle yankılanır ancak şeklin kendisi -mesela üçgen- zihinde ses çıkarmaz, o yalnızca bir gösterge bir temsil olarak yansır. Δ göstergedir ancak *üçgen* kelimedir. Augustinus kelimelerin sesle ilişkisinden bahsettikten sonra diyalektiğin seslerle ilgilenmediğini söyler:

“Sed quod sonat nihil ad dialecticam. De sono enim verbi agitur, cum quaeritur vel animadvertitur, qualiter vocalium vel dispositione leniatur vel concursione dehiscat, item consonantium vel interpositione nodetur vel congestione asperetur, et quot vel qualibus syllabis constet, ubi poeticus rhythmus accentusque, <quae> a grammaticis solarum audum tractantur negotia. Et tamen cum de his disputatur, praeter dialecticam non est. Haec enim scientia disputandi est.”

“Fakat sesler diyalektiğin konusu değildir. Kelimelerin sesini, konuşmayı hafifletmek için ünlülerin kullanımını, bir kelimedeki ünlülerin birleşimini, yine konuşmayı belirginleştirmek için ünsüzlerin düzenlenmesini veya sert bir konuşma için yoğunlaşmasını, hecelerin sayısını ve kalitesini ya da şiirsel ritim ve vurguyu sorduğumuzda veya dikkate aldığımızda seslerle ilgileniriz. İtme ile ilgili olan bu tür konular gramerci tarafından ele alınır. Bununla birlikte, bu konular hakkında tartışma olduğunda, bu diyalektiğin konusudur, çünkü diyalektik tartışma bilimidir.”¹³

Burada kelimenin ne olduğunu her zaman yanlış anladığımızdan bahseder. Dört farklı kelimededen bahseder Augustinus. Kelime eğer bir şeyi ifade etmek için değil de kendisi için olursa buna *verbum* (kelime) der. Latince'de *verbum*'un doğrudan karşılığı kelimedir ve Augustinus'un bu ifadeyi kullanmasından anlıyoruz ki kelime, ancak kendisi için olduğu zaman kelime olur. Diğer bir kavram *dicibile*'dir. İfade edilebilen, söylenebilen olarak çevrilebilir. Zihinde tutulan, kulakla değil de zihin tarafından alınan kelimedir. *Dicibile*, kelimenin kendisini değil de zihinde tutulan kelimedenden anlaşılan şeyi ifade eder, *verbum*'un zihnimizdeki yansımasıdır. Üçüncü olarak, bir şeyi ifade etmek için söylenen kelime *dictio*'dur, yani ifade ya da söylem. Bu artık söylenmiş

¹³ Augustinus, *De Dialectica*, V. (7)

olandır, kelimenin dile getirilmiş halini ifade eder. Son olarak, kendisi için ya da kavram olmayan kelime de *res*'tir (şey).¹⁴ Augustinus kelime çeşitlerinin daha iyi anlaşılması için Aeneas Destanı'ndan örnek verir. Örneğin Aeneas Destanı'nı okuduğumuzu düşünelim der; okuma sırasında *silah* (*arma*) kelimesini cümle içinde gördüğümüz zaman o *dictio*'dur çünkü artık söylenmiştir, dile getirilmiştir; söyleme gelmemiş halde zihnimizde kavram halinde bulunması *dicibile*'dir. *Silah* sadece kendi başına olduğunda *verbum*'dur ve destanı okurken Aeneas'ın silahlarını düşündüğümüz zaman, onlar söylene de söylenese de var oldukları için *res* olurlar.¹⁵ Yani Augustinus'a göre *verbum*, düşünceleri ifade etmek ve iletişim kurmak için kullanılan bir araçtır ve dilin fiziksel olarak ifade edilen birimdir, amacı düşünceleri ifade etmektir. *Dicibile*, bir sözcüğün veya ifadenin anlamlı bir şekilde ifade edilebilir olduğunu gösterir. Yani, insanların belirli bir düşünceyi veya kavramı dile getirmek için kullandıkları sözcüklerin veya ifadelerin anlamlandırılabilir olduğunu belirtir. *Dictio*, bir ifade veya bir kavramı ifade etmek için kullanılan sembolik bir işarettir. Dilin temel birimdir ve insanların düşüncelerini ifade etmek için kullandıkları bir araçtır. Son olarak *res*, düşüncelerin ve kavramların gerçeklikteki karşılığı veya referansıdır. Augustinus'un *res*'i bir kelime çeşidi olarak sayması, dil aracılığıyla ifade edilen düşünceler ve kavramların, gerçeklikte var olan nesnelere veya olaylarla ilişkilendirildiğini ortaya koyar. Bu terimler, Augustinus'un dil felsefesinde düşüncelerin ifadesi, dilin işlevi ve gerçeklikle olan ilişkisi üzerine yapılan düşüncelerini anlamak açısından önemlidir.

Augustinus kelime çeşitlerini açıkladıktan sonra kelime hakkında önemli dört konu olduğunu söyler ve bunları açıklamaya geçer. Bu konular; kelimenin kökeni, etkisi, çekimi ve dizilişidir.¹⁶ Önce kelimenin kökenini ele alır ve köken araştırmalarının gereklilikten çok merak üzerine yapıldığını söyler. Yine de anlatacağı konunun hiçbir noktasını atlamamak adına kelimelerin kökeni üzerine kısaca birkaç şey söyler. Bir şeyin neden o isimle çağırıldığını anlamaya çalışmanın rüya tabirine benzediğinden bahseder. Çünkü yapılan yorumlar dayanaksızdır. Burada Cicero'yla aynı fikri savunur¹⁷ ve kelimenin kökeni kesin bir şekilde açıklanamaz der, çünkü her köken açıklamasına bir başkasının karşı çıkması çok kolay olurdu ve bu da sonsuza kadar sürecek bir süreç olurdu der.

¹⁴ Augustinus, *De Dialectica*, V. (8)

¹⁵ Augustinus, *De Dialectica*, V. (8)

¹⁶ Augustinus, *De Dialectica*, VI. (9)

¹⁷ Cicero, *De Natura Deorum Academica*, Çeviren: H. Rackham, England: The Loeb Classical Library, 2000, III.xxiv.61-63. Cicero bu pasajlarda Tanrı isimlerinin kökenlerini açıklama tarzıyla alay ederek böyle bir şeyi bilmenin mümkün olmadığını ifade eder.

Ancak yine de kökenin sesle ilişkili olabileceğini söyler; bronzun çınlaması, kuzunun melemesi ya da atın kişnemesi gibi kelimeler sesle ilişkilidir fakat aynı zamanda ses çıkarmayan şeylerin de isimleri vardır. Burada da benzerlik durumunun geçerli olduğunu söyler. Örneğin *lene* (pürüzsüzce) kelimesi pürüzsüz bir ses çıkarır. *Asperitas* (sert) ise aksine sert bir sese sahiptir. Aynı şekilde *voluptas* (keyif, haz) kulağa yumuşak gelir ama *crux* (haç, işkence) kulağı tırmalar.¹⁸ Bunun gibi pek çok daha örnek vererek konuyu açıklar. Augustinus, köken konusuna derinlemesine girmeden kısaca değinir, çünkü bu konunun tartışılmasının gereğinden fazla uzun süreceğini düşünerek, yüzeysel bir açıklamanın yeterli olacağına karar verir.¹⁹ Detaylı incelememiş de olsa kelimenin kökeni sorununa değinmesi dil felsefesi açısından önemlidir çünkü kelime anlamlarının ve kullanımlarının kökenlerini anlamak ve dilin evrimini izlemeyi sağlar ve bu da kelimenin çağrışımlarını ve bağlamlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Augustinus kelimenin kökeninden sonra kısaca kelimelerin etkisi konusuna da değinir. Kelimeyi duyduğumuzda ya kelimenin sadece kendisi bizde çağrışım oluşturur ya kelimenin belirttiği şey ya da üçüncü olarak hem kendisi hem de belirttiği şey bizi etkiler. Kelimenin kendisinden de duyular, sanat ya da ikisi aracılığıyla etkileniriz. Duyularımızı etkiliyor olması az önce bahsettiğimiz, kelimenin sesinin yumuşak ya da sert gelmesiyle alakalıdır. Sanattan bahsettiği ise retorik sanatındaki gibi, kelimenin duyularına iyi hitap etmesinin sağlanmasıdır. Hem duyu hem de sanata hitap ediyor olması da *optimus* (en iyi) kelimesini duyunca sesin bana yumuşak gelmesi ve *dactylic*²⁰ ayağa uygun olması örneği gösterilebilir. Kelimenin belirttiği şey ise, kelime duyulduğunda kelimenin kendisinden öte belirttiği şeyin anlaşılması durumudur. Örneğin Augustinus dendiğinde herkesin aklına kendi tanıdığı Augustinus gelecektir. Üçüncüsüne de argo kelimeleri örnek gösterir Augustinus, eğer bir şey kibar bir dille söylenirse kimse gücenmez fakat argo bir kelime kullanılırsa, aynı şey bile söyleniyor olsa çok kişiyi gücendirir. Bu ayrımı yaptıktan sonra Augustinus önemli bir noktayı işaret eder. Bütün bu yapılan ayrımlar ve tanımlar bizi konuya

¹⁸ Augustinus, *De Dialectica*, VI. (10)

¹⁹ Augustinus, *De Dialectica*, VI. (12)

²⁰ Dactylic, Yunanca ve Latince metrik sistemlerinde kullanılan bir terimdir ve daktil anlamına gelir. Yunanca ve Latince şiirde kullanılan bir metrik biçim olan daktil, belirli bir ritmik yapıyı ifade eder. Dactylic metrik biçimi, bir araya gelen bir ya da birden fazla kısa hecenin bir uzun hece ile takip edildiği bir yapıya sahiptir. Bu yapı, metinde ritmik bir akış ve uyum sağlar. Bu metrik biçim, klasik Yunan ve Latin şiirlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

iki ayrı açıdan bakmaya yönlendirir: Bunlardan biri gerçeği ortaya koyma, diğeri de nezaketi gözetmektir. Gerçeği ortaya koyma diyalektiğin işidir, nezaketi gözetmek ise hitabetin.²¹ Augustinus *De Dialectica*'nın V. bölümünde kelimenin seslerle ilişkili olup, diyalektik sesle ilgilenmez diyerek diyalektiği gramerden ayırmıştı. Şimdi de hitabetle diyalektiği birbirinden ayırır. Augustinus diyalektiği mantık ve argümanların incelenmesi olarak tanımlar. Hitabet ise, argümanların sunumu ve ikna etme sanatıdır. Diyalektik, mantıksal düşünme ve argümanların analiz edilmesi sürecini ifade eder. Bu, bir argümanın mantıklı yapısını incelemeyi, çelişkileri tespit etmeyi ve tutarlı bir şekilde düşünmeyi içerir. Diyalektik, düşüncelerin mantıksal bir temele dayanarak tartışılması ve sorgulanması sürecidir. Hitabet ise, argümanların etkili bir şekilde sunulması ve dinleyicileri ikna etmek için kullanılan sanatı ifade eder. Hitabet, bir konuyu etkili bir şekilde ifade etmeyi, duyguları etkilemeyi ve dinleyicileri ikna etmeyi amaçlar. Bu, kelimelerin seçimi, ses tonu, jestler ve diğer iletişim unsurlarının kullanımını içerir. Yani, Augustinus'a göre, diyalektik mantıksal analiz ve argümanların incelemesiyle ilgilenirken, hitabet, argümanların etkili bir şekilde sunulması ve dinleyicileri ikna etmekle ilgilenir. Hitabet dinlemesi hoş olanı yapan, kulağa hoş gelen kelimelerle uğraşır. Diyalektik ise sadece gerçeğin peşindedir.

Diyalektik hakikatle ilgili olduğu için, hakikate ulaşmayı engelleyebilecek bazı engeller çıkabileceğini söyler ve bu engeller temelde kelimelerin kuvvetinden kaynaklıdır. Augustinus bunlara *ambiguum* (belirsizlik) ve *obscurum* (bilinmezlik) der.²² *Ambiguum*'da elimizde birden fazla şey olmasına bağlı bir belirsizlik varken *obscurum*'da elimizde çok az şey olmasından kaynaklı belirsizlik vardır. *Obscurum* üç şekildedir. Birincisi duyularımıza hitap eder fakat zihinde bir yansıması yoktur. Örneğin daha önce kırmızı elma görmemiş ya da duymamış birisi hayatında ilk defa kırmızı elma gördüğünde onun ne olduğunu bilmez. Bilememesi duyularından değil zihninden kaynaklıdır çünkü bu onun duyularına hitap eder ancak zihninde bir yansıması yoktur. Bu durum bilinmezlik doğurur. İkinci çeşit bilinmez ise duyulara kapalı olduğundan zihne yansımamasından kaynaklı belirsizliktir. Karanlık bir odada içindeki şeyleri göremiyor olmak buna örnek gösterilebilir. Son olarak üçüncü çeşit bilinmezlik de hem duyularımıza hem de zihnimize kapalı olandır. Bu bütün bilinmezlikler

²¹ Augustinus, *De Dialectica*, VII. (13)

²² Augustinus, *De Dialectica*, VIII. (14)

içinde en bilinmezidir. Kırmızı elmanın ne olduğunu bilmeden karanlık odada kırmızı elma aramaya benzer.²³

Bilinmezlik çeşitlerini açıkladıktan sonra Augustinus belirsizliği açıklamaya geçer. *Ambiguum* anlamdan kaynaklı belirsizliktir. Örneğin, *magnus* (büyük) kelimesiyle karşılaşıldığında herkes kelimeyi anlar fakat neden bahsedildiği burada açık değildir. Dolayısıyla bu Augustinus'a göre *ambiguum*'dur.²⁴ *Ambiguum* iki şekilde anlaşılır: Konuşmada ve yazıda belirsizlik. Konuşmada bir kelime tek başına kullanıldığında anlaşılabilir. Örneğin, "nokta" dendiğinde neden bahsettiğimiz belli değildir. Yazıda da aynı şekilde bir kelime onu tamamlayan diğer kelimeler olmadan anlamsız olabilir. Örneğin *leporem* kelimesi bir yazı içerisinde görüldüğünde bunun *lepos*'un (zekâ) mu yoksa *lepus*'un (tavşan) mu çekimi olduğu anlaşılmaz. Buradaki belirsizlik çekimden kaynaklıdır ve cümle içerisinde diğer kelimelerle birlikte okunduğu zaman tam olarak işaret ettiği şeyin ne olduğu anlaşılabilir.²⁵ Konuşmadaki belirsizlik kelimedenden kaynaklanır ve bu kelime *univoca* (tek sesli) ve *aequivoca* (eş sesli) olabilir. Birincisinde çok büyük bir sorun yoktur, insan dendiğinde çeşitli insanlar aklımıza gelse de insan tanımı gereği akıllı, ölümlü hayvan olduğu için aklımızda öyle ya da böyle bir imge belirir. Bu insan yaşlı ya da genç olabilir; budala ya da bilge olabilir; uzun ya da kısa olabilir ve yine de insan tanımının dışına çıkmaz çünkü insan dediğimizde cümle içerisinde kullanılmadığından bir belirsizlik oluşsa dahi, insan tanımı tek olduğundan zihnimizde ortak bir şey canlanır. Augustinus'a göre tek sesliler belirsizlik yaratsalar dahi diyalektik açıdan çok sorunlu değildir, esas sorun yaratan eş sesli kelimelerdir, çünkü kelime söylendiğinde belirttiği şeyin ne olduğuna dair zihnimizde çok farklı şeyler belirir.²⁶

Eş sesli kelimelere gelince Augustinus üç çeşit belirsizlikten bahseder; bunlardan ilki sanat, ikincisi kullanım ve üçüncüsü de ikisinin aynı anda bulunmasıyla ortaya çıkan belirsizliklerdir. Augustinus, burada Tullius örneğini kullanarak eş sesli kelimelerin neden olduğu belirsizlikleri ve bu belirsizliklerin nasıl aşılabileceğini açıklar. Tullius ismi, Marcus Tullius Cicero'nun adıdır ve burada görüldüğü gibi tarihsel bir figüre işaret edebilir, ancak aynı zamanda bir vezin olarak ya da genel bir isim olarak da kullanılabilir. Bu durumda, Tullius kelimesi hem belirli bir kişiyi hem de farklı bir anlamı ifade edebilir. "Tullius

²³ Augustinus, *De Dialectica*, VIII. (14)

²⁴ Augustinus, *De Dialectica*, VIII. (15)

²⁵ Augustinus, *De Dialectica*, IX. (16)

²⁶ Augustinus, *De Dialectica*, IX. (17)

büyük bir hatiptir” dediğinde, isim aslında bir kişiyi simgeler. Ancak kendisi gramer olarak ele alındığında yedi harfli bir özel isme de işaret eder. Bunlar sanattan kaynaklı belirsizliklerdir. Kullanımdan kaynaklı belirsizlikler ise Tullius dediğinde işaret ettiği şeyin bir insan mı, heykel mi, yoksa kitap mı ifade ediliyor bunun anlaşılmasındır. Örneğin, “Tullius Catilina’ya karşı ayaklandı,” “Tullius merkezde dikili duruyor,” “Bütün Tullius’u okuman gerekiyor” dediğinde sırasıyla tarihsel figürün kendisine, heykeline ve eserlerinin yazılı olduğu kitaplara atıfta bulunuluyor. Bunun yanı sıra parça mı yoksa bütün mü olduğu da anlaşılabilir; Tullius derken hatipten bahsettiği gibi, tek bir yazısından da bahsediyor olabilir. Cümle içerisinde her bir Tullius kullanımının neyi simgelediği belliyken kendi başına bunlar belirsizdir.²⁷ Diğer bir belirsizlik olarak aynı çekime sahip olup da farklı anlama gelen kelimelerden de bahseder. *Scribere* (yazmak) kelimesini cümleden ayrı ele alırsak hem mastar hem de emir kipi olarak anlaşılabilir.²⁸ Augustinus böylece eş sesli kelimelerin dilde nasıl belirsizlikler yaratabileceğini ve bu belirsizliklerin bağlam aracılığıyla nasıl çözülebileceğini gösterir. Tullius ismi hem belirli bir tarihsel figüre hem de genel bir isme atıfta bulunabildiğinden, anlamın doğru belirlenmesi için bağlamın dikkatlice analiz edilmesi gerekir. Augustinus, bu örneği kullanarak dilin mantıksal ve felsefi analizinde dikkat edilmesi gereken önemli noktaları vurgular ve dilin doğru anlaşılması için bağlamın önemini açıklar.

Eş sesli kelimeler dilde anlam sorunu bakımından önemlidir ve Augustinus da bu durumun farkındadır ancak, *De Dialectica* eş seslileri anlattığı bölümde biter ve tek kopyanın da kaybolmasıyla tamamlanmadan kalır. Augustinus diyalektiğe yalnızca giriş yapabilmiş, kitabı tamamlayamamıştır. Yaklaşık yirmi sayfalık metinde dil üzerine, bugün dil felsefesini ilgilendiren pek çok konuya değinmiştir; doğru düşünme ve akıl yürütme süreçlerinde dilin nasıl işlediğini ve dilin işaretler ve sembollerden oluştuğunu ve bunlar aracılığıyla anlam taşıdığını açıklamaya çalışmıştır. Kitap tamamlanamadığından anlattığı konu yarım kalmış olsa da daha sonra dil üzerine yazdığı kitaplara da bir giriş kitabı olması bakımından önemlidir. Bu sebeple dil felsefesinin ya da dilin felsefi tartışmaları tarihsel olarak incelendiğinde göz ardı edilmemesi gereken bir eserdir.

²⁷ Augustinus, *De Dialectica*, X. (18)

²⁸ Augustinus, *De Dialectica*, X. (19)

KAYNAKÇA

Augustinus, *Confessiones*, Düzenleyen J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, 1877.

Augustinus, *De Dialectica*, Çeviren: B. Darrell Jackson, Dordrecht-Boston: D. Reidel Publishing Company, 1975.

Augustinus, *De Dialectica*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, 1877.

Augustinus, *De Magistro*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, 1877.

Augustinus, *Retractationes*, Düzenleyen: J. P. Migne, Vol. 32, Paris: Patrologia Latina, 1877.

Cicero, *De Natura Deorum Academica*, Çeviren: H. Rackham, England: The Loeb Classical Library, 2000.

Jackson, B. Darrell, *The Theory of Signs in St. Augustine's De Doctrina Christiana*, Revue d'Etudes Augustiniennes Et Patristiques, vol. 15, issue 1-2, Paris: 1969.

AUGUSTINUS'UN *DE DIALECTICA* ADLI ESERİNİN DİL FELSEFESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
AN ANALYSIS OF AUGUSTINE'S *DE DIALECTICA* FROM THE PERSPECTIVE OF THE
PHILOSOPHY OF LANGUAGE
Özden ÖZKAYA DEMİRHAN